

Մորտեն Ռամսլանդ

Շան գլուխը

ՎԵՊ

Թարգմանիչներ՝ Կարինե Աղաբեկյան
Ալեքսանդր Աղաբեկյան

ԳԻՏԱՆՔ
ԵՐևան
2011

Publication of this book was supported by Danish
Arts Council
Գրքի հրատարակությանը օժանդակել է Դանիայի
արվեստի խորհուրդը

Morten Ramsland, Hundehoved

Ռամսլանդ, Մորտեն

Ծան գլուխը – Վեպ, Եր.: Գիտանք, 2011, 288 էջ.

Վեպը տասնմեկերորդ գիրքն է XXI դարի արծակ մատենաշարի, որը ներառում է տարբեր ազգերի ներկայումս ստեղծագործող գրողների լավագույն երկերի հայերեն թարգմանությունները։ Վեպի հեղինակը դահացի հայտնի գրող է։

Երիքստնների գերդաստանի երեք սերունդների կյանքի պատմությունն է, որը տևում է Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներից մինչև մեր օրերը։ Ներք զավեշտալի ու ցնցող, մերթ ողբերգական ու դաժան։ Արգելքներն անտեսող և արտասովոր իրավիճակներ ստեղծող հեղինակի գործ է, որի բովանդակությունը հեշտությամբ կրավարարեր մի քանի վեպի համար։

Վեպն արժանացել է Դանիայի չորս ամենաբարձր գրական մրցանակների՝ *Տարվա հեղինակ*, *Տարվա գիրք*, *Ընթերցողների մրցանակ* և ամենահեղինակավոր *Ուկե դափնի մրցանակի*։ Թարգմանվել է ավելի քան 15 լեզուներով և «գնայուն գիրք» հոչակվել շատ երկրներում։

ISBN 978-9939-810-14-0

ՐԱՐԹԱՎԱՅՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԱՐԵՎԵԼՔՈՒՄ

Ինչ-որ տեղ՝ Գերմանիայի արևելքում, Ասկիլդ հորապապս վազում է հարթավայրով։ Գերմանացիները հետապնդում են նրան. նա կորցրել է մի կոշիկը։ ճրբրան սառնամանիք է։ Կիսալուսինը ողողում է բնապատկերը աղոտ լուսով և վերածում մի վարած դաշտի, որտեղ կարծես սառած զինվորներ կամ՝ կիսով չափ թաղված ցեխի մեջ։ Մոտ երեք ժամ առաջ պապս հրաժեշտ տվեց ընկերոջը՝ Յերման Շեմնինգին։ Տարբեր ուղղություններով փախչելով՝ նրանք ցանկանում են հետապնդողներին ուղղել երկու հետքերից միայն մեկով։ Ջայր դեռ չի ծնվել։ Բյորկ տասու, որը շատ ուշ էր հասել Օսլոյի քանտոյ և հետևաբար չէր կարողացել հրաժեշտ տալ Ասկիլդ պապիս, դեռ չի ամուսնացել նրա հետ։ Պաշտոնապես, նրանք նույնիսկ նշանված չեն։ Այնպես որ նույնիսկ իմ լույս աշխարհ գալը մազից է կախված։

Ասկիլդը գրապանից հանում է առնետի թույնով մշակված ոսկորների կտորտանքներ և ցրում գետնով մեկ։ Անցնում է մեկ րոպե։ Երկու րոպե։ Նա շունչը տեղին է բերել և կարող է շարունակել վագրը։ Քանի որ իսկապես փախչելու ժամանակն է, Ասկիլդ էրիքոսն։ Գուցեց դրանք խուզարկաշներն են, որ հաջում են հեռվում, կամ գուցե դա Կատարինան է, որի շշակի ծայնը առավոտյան մշուշի միջով հասնում է Բերգենի նավահանգստից։ այդ հուշը ինքնաբերաբար միտքն է գալիս և սպառնում նրան վայր գցել։ Կամ էլ գուցե խուլ ականջն է նրան օժտել վեցերորդ գգայարանով, քանի որ այժմ էրիքոսների ամբողջ տոհմածառն է վտանգված։ Վազի՞ր, գրո՞ղը տանի, ավելի արա՞գ։ Բայց առնետի թույնով, ոսկորների կտորտանքներով և մտքում պտտվող Կատարինա նավով հանդերձ, Ասկիլդը տեղից չի շարժվում՝ շանթահարված այդ հանկարծակի հուշից։

Ամեն ինչ վատ է։ Ասկիլդ պապս քարացած կանգնել է Գերմանիայի հարթավայրում։ Խսկ թերասնված, արնաթոր լնդերով Բյորկ տասու Նորվեգիայում է՝ մեղքի զգացումով համակված։ Մնանկացել է նավագնացության ընկերությունը, որը նրա ընտանիքի սեփականությունն է այն ժամանակվանից, երբ նրա դեռ երիտասարդ պապը Նորդլանդից եկել էր Բերգեն։ Գերմանացիները խորտակել են նրա յոր բերնանավը, ընտանիքի վեհաշուք առանձնատունը վաճառվել է, Թորստեն նախապապը կաթվածահար գամված է մահճակալին, իսկ նրա դուստր Բյորկը ստիպված է աշխատել Դոլստի հագուստի խանութում՝ լնդերից արյուն կաթեցնելով գործվածքներին։ «Գերմանական ինքնաշարժ ջրականները խորտակեցին թոլորիս», - ասում է Բյորկ տասոր։

Այժմ Ասկիլդը ուշքի է գալիս. դա հաստատ խուզարկաշներն են հաջում...

Մտքովն անցնում է՝ Յերմանը կիրկվի։ Ծները որոշեցին նրանց ճակա-

տագիրը՝ ուղղվելով իր՝ Ասկիլի հետքերով: Նա ցած է նայում և նկատում գուլպայի անցքը, որտեղից դուրս է ցցված բթամատը: Կապտած է, կեղծոտ և նման է փոքրիկ ձկնիկի, որը չի կարողանում դուրս գալ անցքից: Ասկիլդը գրեթե մեկ տարի անցկացրել է Զախսենհառուսենի համակենտրոնացման ճամբարում և այնտեղ վերադառնալու ոչ մի ցանկություն չունի, ինչ էլ որ լինի: Կիրակի է, 1944 թվականի մարտի 5-ը: Գիշերվա ժամը երկուսից ուր դուք է պակաս. մի հսկայական ՈՉ է աճում նրա ստամոքսում ու պայթում ամբողջ մարմնում, և պատը վերջապես սկսում է վազել զարիվայր: Նա սայթաքում է, վեր կենում, ընկնում է, նորից է ելնում:

Խուզարկաշները հաջում են: Յեռվից կրակողներ են լսվում:

ՈՉ-ը թրթում է պապիս ներսում: ՈՉ՝ գերմանացիներին ու շներին: ՈՉ՝ Զախսենհառուսենի մղջավանջային ձմեռներին: Ասկիլդը վազում է խելակորույս, հուսալքված, իսկ ներսում հնչում է ՈՉ-ը: Այդ նույն պահին ամեն ինչ խաղաղ է նախկին վաճառականի տանը՝ Օղենաի արվարձանում, որտեղ գտնվում է իմ ծիների մյուս երկու քառորդը:

Օղենսում մորապապս արթնանում է, հագնում մաշիկները և դուրս է գալիս ցուրտ գիշերվա մքության մեջ՝ միզելու: Երևի այդ պահին նա մտածում է կարող տանիքի մասին, որն անհրաժեշտ է նորոգել. այդ նույն պահին Ասկիլդը՝ իմ մյուս պապը, բթամատը խփում է մի սառած հողակոշտի և ցավից ուժգնորեն կծում ստորին շուլթը: Օրվա դեղաբաժինը խմելու հետո մորատասոս քնած է՝ ձեռքերը կրծքին ծալած: Քերի Յարին քնած է ձեռքերը վերմակի տակ, թեև դա իրեն արգելում են. երազում սոսկալի բաներ է տեսնում, որոնք կարող էին իրեն պատահել: Բերգենում Բյորկը՝ հորատասու, երազ է տեսնում, թե իբր մի նավաստի ծեծում է իր լուսամուտը և դրսից իրեն է նայում սարսափած հայացքով: Յանկարծակիի եկած՝ նա չգիտի ինչ անել: Օգնության է կանչում, բայց ոչ ոք չի գալիս իրեն փրկելու: Ավելի ու ավելի ուժեղ է ծոչում, մինչև որ հասկանում է, որ օգնության կանչողը նավաստին է, իսկ հետո... Այն պահին, երբ Ասկիլդը բթամատը խփում է սառած հողակոշտին, Բյորկը հանկարծակի արթնանում է և նստում անկողնում:

Ժամացույցները համաժամնեցված են: Ասկիլդը վազում է մքության մեջ:

Մինչ լույսը բացվելը գերմանացիները հասնում են նրան: Նա ծառ է բարձրացել մոտակա անտառում: Լուսաբեմին խուզարկաշները վրա են վազում և կանգ առնում ծառաբնի մոտ: Այն պահին, երբ գերմանացիները նրա վրա են ուղղում իրացաները և իրամայում են իջնել, պատը ամբողջովին կապտած է ցրտից: Նրան չեն սպանում: Մի քանի ամիս անց Ասկիլդին ուղարկում են Բուխենվալդ:

ՆԱԽԱԲԱՇ

Մենք իսկապես կցանկանայինք իմանալ, թե Ասկիլդ պապին ինչպես հաջողվեց ողջ մնալ. ճիշտն ասած, շատ կուգենայինք: Կուգենայինք իմանալ, թե նա ինչպես փրկվեց, ինչի շնորհիվ ես և մեծ քույրս՝ Ստիմեն, կարողացանք լույս աշխարհ գալ: Բայց պապս ոստրեի պես պարփակվում է իր մեջ և իրեն տալիս է խմելուն: Նա հրաժարվում է պատմել, թե գերմանացիներն իրեն ինչ են արել:

- Ժանտախտ կամ մաղձախտ, - ասում է պատասխանի փոխարեն:

*

...Ասկիլդը և Բյորկը հանդիպել են միմյանց Բերգենի Կալֆարետ թաղամասի մի այգու կեչիների տակ: Ընդամենք յոթ տարի անց Ասկիլդին ուղարկեցին Զախասենհառութեն: Նա մաքսանենգության հանցակից էր, որը փորձում էր խաբել գերմանացիներին՝ մեծ քանակությամբ նրանց վաճառելով հենց իրենց փայտը:

Ասկիլդը Եյլիֆի՝ տատի եղբօր ընկերն էր և կանոնավոր կերպով գալիս էր Կալֆարվեյենի տուն: Միառժամանակ անց սկսեց գալ նաև այն ժամանակ, երբ Եյլիֆը այդտեղ չէր լինում: Այնուհետև նա մի անգամ համբուրեց տատին այգու դժգույն կեչիների տակ, իսկ հետո բազմիցս՝ Բերգենի Ասխատենտկիրկեգարդենի գերեզմանոցում: Ու թեև նրանց վերաբերյալ կասկածներ կային, նրանք կարողանում էին գաղտնի հանդիպել, քանի որ Եյլիֆը սքրողում էր նրանց: Ասկիլդը սովորում էր մեքենագետ ճարտարագետ դարնալու համար և նավապետի օգնականի որդի էր, այնպես որ ամուսնու լավագույն թեկնածուն էր նավատիրոջ դստեր համար:

Պապը պնդում էր, որ դարեր առաջ իր նախնիները փախել են Ֆրանսիական հեռափոխությունից, և որ իր երակներում ազնվականի «կապույտ արյուն» է հոսում: Ֆրանսիացու սև մազեր ուներ, ածխի պես սև աչքեր, այնքան սև ու խիտ մորուք, որ պետք է օրը մի քանի անգամ սափրովեր՝ անխնամ տեսք չունենալու համար: Ասկիլդը այդ ժամանակ գեղեցիկ երիտասարդ էր, թեև իր «կապույտ արյան» ամենատեսանելի ապացույցը կապույտ կիսաշրջաններն էին, որոնք տարեցտարի ավելի էին նշանարվում նրա սաթագույն աչքերի տակ:

Ասկիլդը մեծ ցավ ապրեց, երբ Սվենսոնների ընտանիքը ընդիուա մինչև սնանկանալը հրաժարվեց նրան ընդունել: Յետզիհետե պապը սկսեց քամահրել այն ամենը, ինչ վերաբերում էր Սվենսոնների ընտանիքին, և անգամ հրաժարվեց ընդունել ժառանգությունը՝ նրագեղ կահույքն ու արձաթե սպասքը, որոնք էլենը՝ Բյորկի մայրը, պահել էր, երբ վրա էր հասել սնանկությունը: Էլենի մահից հետո՝ շատ տարիներ անց, ամեն ինչ մնաց

Բերգենում և ի վերջո բաժին ընկավ թեռնափոխադրողներին, որովհետև Ասկիլը չցանկացավ կամ չկարողացավ վճարել դրանք Դամիա փոխադրելու վարձը: Այսպես որ այն ժամանակ՝ պատերազմից, սնանկացումից և Բուխենվալդում ու Զախսենհաուսենում անցկացրած կործանարար տարիներից առաջ, Ասկիլը բավարարվեց նրանով, որ Սվենսոններին անվանեց նորդանդացի գեղացիներ, որոնք հարստացել են ուրիշների հաշվին, փոխանակ ինչ-որ բան ստեղծե՞մ՝ զորյից սկսելով: Նրանք այդտեղ էին՝ Բերգենում, իրենց սպիտակ վեհաշուր առանձնատանը, շրջապատված բազում սպասավորներով, և կաշվից դուրս էին գալիս դանիացիներից ավելի դանիացի երևալու համար. այն աստիճան, որ դա սրտխառնուր էր առաջացնում: «Նրանք իրենց նույնիսկ դեռ հաշվվ չեն տալիս, որ Նորվեգիան դարձել է ազատ երկիր՝ բնակեցված ազատ մարդկանցով», - ասաց Ասկիլը և նման Ելույթներով մի փոքրիկ կայս Վառեց Բյորկի սրտում: Ասկիլը յուրատեսակ հեղափոխական էր. միանգամայն տարրերվում էր կիրք ու պերճախոս երիտասարդ պարուններից, որոնք լինում էին Սվենսոնների տանը, և որոնց կողքին Թորստենը շատ կցանկանար տեսնել իր դստերը: Թորստենին հատկապես դուրս էր գալիս երիտասարդ բժիշկ Թոր Գունարսոնը, որը ազատ խոսում էր դանիերեն, քանի որ սովորել էր Կոպենհագենի համալսարանում, և որը սերում էր ամուր ավանդույթներ և ընդարձակ հողեր ունեցող լավ ընտանիքից: Նախկինում Թորստենը անախորժություններ էր ունեցել նավապետի օգնականների և նրանց ծովահեն որդիների հետ: Բայց որքան ավելի շատ էր Թորստենը վատարանում Ասկիլին, այնքան վերջինս ավելի հետաքրքիր էր թվում Բյորկին: Նա երեք զավակներից ամենափոքրն էր և միակ չամուսնացածը՝ երկու դուստրերից: Եյլիֆը ծանոթացել էր Ասկիլին հետ ծովային դպրոցում, և շաբաթավերջին նրանք լավ ժամանակ էին անցկացնում Բերգենի ընդհատակյա գինետներում: Ասկիլը տանում էր Եյլիֆին այնպիսի վայրեր, որտեղ նա երբեք ոտք չէր դրել, որտեղ աղջիկները խստաբար չէին և պահանջներ չէին ներկայացնում, երբ այգաբացի աղոտ ցոլքը ճեղքերով թափանցում էր նավահանգստի մոտակայքում գտնվող տնակները: Ասկիլը ուղղիղ տանչորս տարեկան էր, երբ Ամստերդամում նավի անձնակազմը վճարեց նրա առաջին մարմնավաճառի վարձը և համոզեց հետևել պարանոցին մորթի գածը և այտեր կարմրացրած մի երեսնամյա կնոջ: Նա բարձրացավ սանրությով մինչև փոքրիկ սենյակը, որտեղ բարակ միջնորմի հետևից լսվում էին երեխաների լացի ձայներ: Կինը պառկեց մեջքին, թքով թափացրեց իր ամորթույթը և անհամբեր հայացը գցեց Ասկիլին, որը արձանի պես ցցվել էր՝ չիմանալով ինչ անել: Կինը հոգոց հանեց և ասաց, որ սովորաբար պետք է հանել հագուստը: Ասկիլը հապճեպուն ազատվեց տաքատից և սոսկումով տեսավ, որ իր առնանդամը խղճալի վիճակում կախված է ազդրերի արանքում: Չգիտեր՝ ինչ անել: Կինը գլոր-

վեց կողքի, առաջին ու վերջին անգամ ժպտաց և թերև հոգոցով սկսեց մեր-սել Ասկիլդի ամործիները, մինչև որ նա առնական ունեցավ:

Կինը նորից պառկեց մեջքին և կարգադրեց. «Դենց այսպես պառկիր»: Աս-կիլդը ենթարկվեց, ինչպես կույրը, որին պետք է ճամփա ցույց տալ նքության մեջ: Արագ շարժումով կինը հեծավ նրան, և նա կարողացավ թափել իր պատանեկան սերմը տիկնոց մաշված ամորույթի մեջ: Երեսուն վայրկյան անց նա վեր թռավ մահճակալից, այնքան արագ հագնվեց, որ շիոթահար մոռացավ ներքնատարատը, և առանց հետ նայելու, դուռը շրիւկացնելով դուրս գնաց: Գինեսրահում անձնակազմը ծափահարություններով դիմավորեց Աս-կիլդին, և նավաստիներից մեզը նրան մի բաժակ վիսկի հյուրասիրեց:

Դաջորդ տարի, իր տասնինգրերորդ տարեդարձից անմիջապես հետո, երբ նրանք ափ իջան Համբուրգում, նա առաջին անգամ իր գրպանից վճարեց մարմնավաճառին: Ժամանակի ընթացքում որքան ավելի հաճախ էր այցելում մարմնավաճառներին, այնքան ավելի էր աճում նրա ինքնավստահությունը: Այնպես որ, երբ քսանմեկ տարեկանում Ասկիլդը սկսեց մեքենագետ ճարտարագետի իր ուսումը Բերգենում, արդեն բավականաչափ փորձառու և վստահ երիտասարդ էր և հեշտությամբ ազդում էր Էյլիֆի վրա, ուն փորձը անհամեմատելի էր իրենի հետ: Սակայն Ասկիլդը բացարձակապես բան չէր հասկանում սիրուց: Եվ երբ հանդիպեց Բյորկին, ապա վերստին հայտնվեց այն նոյն վիճակում՝ ներքնատարատը կոճերին, չիմանալով ինչ անել:

Սկզբում Բյորկը նկատել էր Ասկիլդի մերկայությունը իրենց տանը՝ առանց նրան մեծ ուշադրություն դարձնելու: Ի տարբերություն դստեր՝ Թորստենի վերաբերմունքը այլ էր: Նրան ամենակին դուր չէր եկել, թե ինչպես էր Ասկիլդը աչքերը պլշել Բյորկին, երբ առաջին անգամ տեսել էր նրան նստարանին նստած՝ այգու կեշիների տակ: Աշուն էր, և Բյորկը փաթաթվել էր վարդագույն ծածկոցի մեջ: Նա կարողում էր Սիգրիդ Ունդսետի գիրը (դա տարիներ առաջ էր, երբ դեռ չէր տարվել բժշկական սիրավեպերով) և երազների գիրկն ընկած մտորում էր կարդացածի շուրջը, երբ Էյլիֆը այգի էր եկել նավապետի օգնական երիքսոնի որդու հետ: Էյլիֆը բացականչել էր. «Էյլի այդտե՞՞ն ես՝ երազանքների մեջ»: Բյորկը գլուխը բարձրացրել էր շփորված ժպիտով և տեսել եղբոր հետևում երևացող երիտասարդին: Երազկոտ արտահայտությամբ նայել էր նավապետի օգնական երիքսոնի որդուն, ու թեև այս հայացքը՝ միաժամանակ երազկոտ, ժպտուն ու խոռվահույզ, ոչ մի կապ չուներ Ասկիլդի հետ, վերջինս դրանից շանթահար էր եղել, ասես կայծակի հարվածից: Նա կմկնացել էր. «Բարի օր», բայց Բյորկը արդեն նորից ընկողնել էր ընթերցանության մեջ:

Խոկ Ասկիլդը արձանի պես ցցված էր մնացել այդտեղ՝ նավատեր Թորստեն Սվենսոնի վեհաշուր առանձնատան այգում: Ութ տարի անց, երբ Բու-

ԽԵՆՎԱԼԴՈՒՄ նա բոյով մեկ ընկել էր պետքարանի փոսը՝ արնալուծով հի-վանդների բարաքի հետևում, միակ բանը, որ իրեն ստիպել էր դուրս սողալ կաչուն հեղուկից և մագլցելով բարձրանալ փոսի դիթ եզրով. Կալֆարվեյե-նի կեշիների տակ վարդագույն ծածկոցի մեջ փաթաթված Բյորկի պատկերն էր: Մեկ, միայն մեկ պարզ միտք կար նրա գլխում. նույնիսկ եթե այս ստոր աշխարհում դա իր արած վերջին բանը լինի, ինքը վերստին կգնա այն լու-սավոր այգին, որտեղ վարդագույն ծածկոցի մեջ փաթաթված Բյորկը նրան էր ժպտացել դեմքի երազկոտ արտահայտությամբ: